

Poglavlje 2

Ključ za dinamični koncept građanstva¹³

1. Izazovi tradicionalnog modela građanstva

Od završetka Hladnog rata ubrzali su se i intenzivirali mnogi procesi koji su već duže vrijeme oblikovali našu historiju, preuzimajući nova svojstva. Fenomeni koji su se pojavili i promjene koje su se odvijale širom Evrope doveli su u pitanje tradicionalni model građanstva:

- Globalizacija slobodne trgovine i konkurentnih tržišnih ekonomija omogućila je visok nivo blagostanja mnogim ljudima u mnogim zemljama – no ne i svima. Produbio se jaz nejednake raspodjele između bogatih i siromašnih, kako unutar tako i među različitim društvima, te ugrozio društvenu koheziju i međuljudsku solidarnost.
- Konkurencija prisiljava preduzeća da neprestano povećavaju produktivnost kako bi smanjila troškove proizvodnje. To je uzrokovalo rast permanentnog procesa inovacija, s neposrednim učinkom na proizvode, tehnologije i zanimanja, te posrednim učinkom na cjelokupan način života. Joseph Schumpeter je taj permanentni proces inovacija nazvao “kreativna destrukcija”.¹⁴ Transformacija kompletnih ekonomija u istočnoj Evropi može poslužiti kao eklatantan primjer kreativne destrukcije.
- Ekonomski rast je uzrokovao porast blagostanja, no istovremeno i porast iskorištavanja prirodnih resursa. Sve više emisije CO₂ povećavaju poteškoće i troškove sprječavanja ili suzbijanja posljedica klimatskih promjena.
- Nove informacione i komunikacijske tehnologije omogućile su nove načine povećanja produktivnosti, razmjene i dobijanje informacija, pružanja zabave, da samo navedemo neke. Živimo u medijskoj kulturi, i medijska pismenost – korištenje novih medija kako u stvaranju tako i u primanju poruka – postaje osnovna vještina poput čitanja i pisanja.
- Uslijed ekonomskog rasta i postignuća moderne medicine, stanovništvo mnogih evropskih zemalja stari, a istovremeno i raste u svijetu kao cjelini. Oba fenomena predstavljaju ozbiljne probleme 21. vijeka.
- Nacije imaju pravo na suverenost i samoodređenje. No, pojam nacije je i inkluzivan i ekskluzivan. Po završetku Hladnog rata svjedočili smo pojavljivanju novih oblika ranije potisnutih kolektivnih identiteta.
- Moderna društva su tipično sekularna, pluralistička društva. Migracije širom Evrope – posebno unutar Evropske unije – doprinijela su tom fenomenu. Pluralistička društva su dinamičnija i produktivnija, no istovremeno i zahtjevnija u pogledu društvene kohezije radi integracije ljudi različitih uvjerenja, vrijednosti, interesa, te društvene i etničke pozadine.
- Demokratija nudi najbolje mogućnosti u suočavanju s tim izazovima, s obzirom na činjenicu da svaki pokušaj rješavanja tih, kao i ostalih, problema autoritarnom vladavinom ne bi uspio obuhvatiti složenu stvarnost društva, ekonomije, okoliša, rješavanja sukoba, itd. na nacionalnom, a još manje na nadnacionalnom nivou. S druge strane, demokratija opstaje i pada na garanciji jednake participacije. Što složeniji postaju naš svijet i izazovi koji određuju našu budućnost, to je teže „običnom građaninu” razumjeti i učestvovati u odlučivanju. Nepovjerenje prema tradicionalnim političkim institucijama, oblicima vladanja i političkim vođama su ukorijenjene u osjećaju izostavljenosti i zanemarivanja mišljenja. Demokratija i ljudska prava su krhki projekti, i njihov opstanak zavisi o tome hoće li njihovo nasljedstvo biti prenešeno na mlađe generacije.

¹³ Utemeljeno na Huddleston E. (2004.), *učila za stručno usavršavanje nastavnika u obrazovanju za demokratsko građanstvo i obrazovanju za ljudska prava*, Vijeće Evrope, Strasbourg, str. 9 sqq, revidirao Peter Krapf.

¹⁴ Schumpeter J. (1942., 2008.), *Kapitalizam, socijalizam i demokracija*, Harper and Brothers, New York, str. 83.

Te linije razvoja događaja se ovdje mogu tek ukratko skicirati. One su ljudskim djelom stvoreni, a ne prirodni procesi koji su međusobno povezani, jedni na druge uteču i uzajamno se podržavaju. Budući da su „stvoreni”, na njih se može djelovati i mijenjati im smjer i ishod, no ne i njihovu kompleksnost.

Modernizacija

Modernizacija je sociološka kategorija koja se odnosi na multidimenzionalni proces društvene promjene. U posljednje dvije dekade porasla je, s obzirom na brzinu, djelokrug i složenost, no iz historijske perspektive, njeni izvori obuhvataju reformaciju, izum štamparske mašine, prosvjetiteljstvo, englesku, američku i francusku revoluciju, te industrijsku revoluciju. Modernizacija je promijenila doslovno svaki aspekt ljudskog života, uključujući sljedeće: kako i što radimo, gdje živimo i koliko (često) putujemo, nivo i raspodjelu bogatstva, razvoj ljudskih prava, globalizaciju, tehnologiju, vrijednosti i uvjerenja u kojima istrajavamo ili ih se klonimo, te kako učestvujemo u društvu i politici.

Modernizacija je ambivalentan proces, no ne možemo ga izbjeći, on je naša „sudbina”, u dobru i u zlu. Naučnici i filozofi zastupaju suprotna mišljenja o tome treba li se modernizaciju, sveukupno gledano, smatrati bremenom ili blagoslovom. Modernizaciju smatramo izazovom koji sa sobom nosi i rizike i mogućnosti. Izazove valja savladati kako bi rizike držali pod kontrolom.

Za mnoge ljude u mnogim društvima modernizacija stvara uslove i mogućnosti uživanja višeg nivoa blagostanja i slobode. S druge strane, građani i njihovi vođe suočeni su sa sve zahtjevnijim zadatkom držanja koraka s rastućim rizicima i opasnostima upletenima u procese modernizacije.

Odgoj i obrazovanje igraju ključnu ulogu u opremanju ljudi s sposobnostima koje su neophodne za postizanje ravnoteže između sve većih prednosti i sve viših očekivanja.

S obzirom na takve izazove, postalo je jasno da je potrebna nova vrsta građana: građana koji nisu tek informisani i razumiju svoje formalne građanske odgovornosti, već su i aktivni – sposobni samostalno učestvovati u životu svojih zajednica, svoje zemlje i na globalnom nivou i aktivno participirati na način koji odražava njihovu ličnost, te pomagati u rješavanju problema. Sve brojniji izazovi zahtijevaju snažna društva, s kompetentnim – te stoga primjereno obrazovanim – vođama i građanima.

Edukatori su optimisti. Uvjereni su da primjerenim odgojem i obrazovanjem, mladi ljudi, no i pojedinci posvećeni cjeloživotnom učenju mogu steći razumijevanje i mogućnosti da utiču na razvoj svojih zajednica i planete u cjelini. Najbolji način promovisanja aktivnog građanstva je svakako kroz nastavu usmjerenu na učenika, umjesto nastave koja podržava rutinsko i pasivno učenje.

1.1 Nova vrsta građanstva zahtijeva novi oblik odgoja i obrazovanja

Tradicionalni koncepti nastavnog procesa svedeni na sušti prijenos i pamćenje informacija i sadržaja nisu dovoljni za stvaranje aktivnog, informisanog i odgovornog modela građanstva kakvo zahtijevaju moderne demokratije.

Ono što je potrebno su novi oblici odgoja i obrazovanja koji će pripremiti učenike za stvarno uključivanje u društvo – oblici odgoja i obrazovanja koji su praktični koliko i teoretski, imaju korijene u problemima iz stvarnog života i utiču na život učenika i zajednice u kojoj žive, a uče se aktivnim učestvovanjem u životu škole, kao i u formalnim kurikulumima.

Uloga aktivnog građanina podudara se s ulogom aktivnog učenika. Koncept konstruktivističkog učenja pruža podršku učenicima u suočavanju s novim problemima. U školskoj sferi nastavnik vjerovatno i može ponuditi optimalno rješenje. No, u suočavanju s u prethodnom tekstu obrađenim izazovima, buduće će generacije djelovati kao pioniri.

Potreba za pružanjem nastave usmjerene na učenika predstavlja značajan izazov nastavničkom zanimanju. To zahtijeva učenje novih oblika znanja, razvijanje novih nastavnih metoda, pronalaženje novih načina rada i stvaranje novih oblika profesionalnih odnosa – kako s kolegama tako i s učenicima. To ističe učenje utemeljeno na sadašnjim zbivanjima nad razumijevanjem historijskih sistema, kritičko razmišljanje i učenje vještina uz samo prenošenje znanja, kooperativno učenje i saradnju umjesto izolovane pripreme, profesionalnu autonomiju umjesto zavisnosti o naredbama iz centrale. To zahtijeva i promjenu načina na koji shvatamo sam pojam učenja, od zahtijevanja učenja kao procesa usmjerenog na nastavnika, do učenja putem sticanja iskustva, učestvovanjem, istraživanjem i razmjenom informacija.

Didaktički model u čijem je centru nastavnik, kojim dominira udžbenik i koji je utemeljen na prijenosu odgojno-obrazovnih sadržaja valja zamijeniti modelom koji ističe uključivanje učenika, širi raspon metoda podučavanja i pristup utemeljen na sticanju vještina. To je ono čemu ovo izdanje obrazovanja za demokratiju i ljudska prava nastoji doprinijeti.